

3. Про Голодомор 1932–1933 років в Україні. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16>
4. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>
5. Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України: аналітична доповідь / ред. Яблонський В. М.; Яблонський В. М., Лозовий В. С., Валевський О. Л., Здіорук С. І., Зубченко С. О. та ін. Київ: НІСД, 2019. 144 с.
6. Штогрін І. Події, які сформували і зміцнюють Незалежність України. *Радіо Свобода*. 24.08.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/podii-shcho-formuyut-nezalezhnist/31405953.html>
7. Mieliekiestsev K. On the Ukrainian-Polish forum of historians and related insights on policy making and international relations in Central and Eastern Europe. *Pomiedzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*. Issue 4(1). 2022/3/31. Wydawnictwo Adam Marszałek.
8. Mieliekiestsev K. The «Post-truth era» and its effects on public perception of Georgian and Ukrainian history. *15th International Silk Road virtual conference. Conference Proceedings (Silk Road 2020)* = *აზრუმუდოს ვზოს მე-15 დისკანციურთა საერთაშორისო ვებკონფერენცია*. *Silk Road Conferences*. October 09–10. Tbilisi, Georgia, 2020. P. 24–32.

Дзюба Ельвіра

Горлівський інститут іноземних мов

державного вищого навчального закладу

«Донбаський державний педагогічний університет»

ДЕРЖАВНА МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ У 1991–2004 РР.

Ключові слова: мова, українська мова, мовна політика, закон, мовна ситуація, державна мова.

Keywords: language, Ukrainian language, language policy, law, language situation, state language.

Мовна політика є частиною національної політики кожної держави, відображає її принципи та відповідає панівній ідеології. Мова є важливим інструментом державотворення та підтвердження обраного шляху незалежного розвитку. Саме тому ця тема є актуальною і має велике значення для розуміння історії та сучасності України. У пропонованій розвідці зосереджено увагу на роках президентства Л. Кравчука та Л. Кучми, нижня межа пов'язана із Помаранчевою революцією, яка накреслила зміни у державній мовній політиці. Дослідженням мовної політики у 1991–2004 рр. займалися низка дослідників: М. Коцюбинський [3], І. Курас [4], Ю. Макарець [5], О. Пономарів [7], О. Руда [9].

Після розпаду СРСР у 1991 р. Україна отримала незалежність і стала самостійною державою з власними правилами та законами, зокрема й мовними. На початку 90-х рр. на хвилі національного піднесення в державі здійснювалися заходи, спрямовані на зміцнення позицій української мови в культурі, освіті та науці. У 1991 р. напередодні відновлення незалежності була прийнята Державна програма розвитку української мови та інших національних мов в Українській РСР на період до 2000 р. [5, 84–85]. Ця програма поступово втілювалася.

У 1996 р. була прийнята Конституція України, в якій стаття 10 приділяла увагу питанню мови, а саме: державною мовою в Україні є українська мова; держа-

ва забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України; в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України; держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування; застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом [2, 10].

Однак наприкінці 1990-х рр. під впливом проросійських політичних віянь почалася дискусія про надання російській мові статусу другої державної. Це суперечило нормі ст. 10 Конституції України, що обумовило появу маніпуляції навколо штучного розмежування понять державної й офіційної мов [5, 85]. І. Макарець звертає увагу, що у дискусіях про статусне співвідношення української мови та російської поширеною маніпуляцією стала спроба розмежувати терміни офіційна й державна мова. На цьому базувалися пропозиції надати російській мові статус офіційної, залишивши за українською мовою статус державної, що нібито конституційної норми не порушує.

Загалом у 1991–2004 рр. були спроби встановити двомовний статус окремих регіонів України, зокрема Криму та Донецької області. У Криму між українцями та росіянами виникли розбіжності щодо статусу російської мови і співвідношення української та кримськотатарської мов. У 1998 р. Верховна Рада Криму прийняла закон «Про мови народів Криму», яким закріпила двомовність російської та української мов у державних установах та органах місцевого самоврядування [6, 73–74].

У 1999 р. Конституційний Суд України постановив, що єдиною державною мовою в Україні є українська, а зміст понять «офіційна» й «державна» мови фактично тотожний, тому надання російській мові статусу офіційної суперечило б нормі Конституції [8].

Також у 2001 р. Верховна Рада України скасувала закон «Про мови народів Криму». У Донецькій області були спроби встановити двомовний статус. У 2002 р. Донецька обласна рада прийняла рішення про встановлення двомовного статусу, але це рішення було скасовано вищими органами влади.

Реакція українців на мовну політику в Україні в 1991–2004 рр. була дуже різною і залежала від різних факторів: від місця проживання, національної структури, соціального статусу і політичних уподобань. Із одного боку, багато українців підтримували мовну політику держави, спрямовану на зміцнення позицій української мови як державної та культурної мови нації. Цю підтримку особливо відчула молодь, яка сприймає знання української мови як елемент національної впевненості та патріотизму.

Із іншого боку, в цей період існували певні проблеми у сфері мовної політики. Так, російськомовні громадяни Сходу та Півдня України, під впливом проросійської політики регіональних політичних еліт, скаржилися на те, що їхні права недостатньо захищені.

На мовну ситуацію в Українській державі впливав фактор тривалого панування Російської імперії й Радянського Союзу та їхня русифікаційна політика, особливо наслідки позначилися на громадянах Сходу і Півдня України. Звернемося до статистичних даних. За даними Всеукраїнського перепису населення

2001 р., рідною українську мову назвала більшість мешканців 22-х із 27 регіонів України – від 98,3 % населення Тернопільської області до 50,1 % Запорізької. Водночас у п'яти регіонах України українську мову вважають рідною меншість громадян: Одеська (46,3 %), Луганська (30 %), Донецька (24,1 %) області, а також Крим (10,1 %) та місто Севастополь (6,8 %) [10, 3]. У чотирьох із п'яти названих регіонів (за винятком Одеської області) більшість людей назвали рідною мовою російську.

До того ж історично складене домінування російської мови не давало змоги українській нормально розвиватися й функціонувати, всіяко перешкоджаючи формуванню необхідних рис, притаманних справжній державній мові [9, 14]. Розуміючи історичні корені проблеми, українське суспільство та проукраїнськи налаштовані політики гостро реагували на спроби встановлення двомовного статусу, були занепокоєні порушенням принципу державної мови та загрозою для єдності країни.

Спрямований на зміцнення статусу української мови як державної в Україні та забезпечення її функціонування на всіх рівнях суспільного життя був закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», прийнятий у 2003 р. Основними принципами закону є забезпечення права громадян на вільний вибір мови в особистому житті та міжособистісному спілкуванні, а також функціонування української мови як державної в усіх сферах життя. Закон передбачає обов'язкове використання української мови в офіційному спілкуванні в усіх державних органах, установах, організаціях та навчальних закладах. Закон також передбачає створення умов для збереження та розвитку української мови, сприяння вивченню та використанню української мови в засобах масової інформації, наукових дослідженнях, культурних заходах та інших сферах. Закон також містить положення щодо відповідальності за порушення Закону про державну мову (наприклад, використання іноземної мови в офіційних документах без відповідного перекладу українською, а за повторне порушення можуть бути накладені штрафи – санкції вищого суду). Загалом закон передбачає зміцнення статусу державної української мови та забезпечення її повноцінної функціональності [1].

Отже, Україна, яка здобула незалежність, однак повністю не позбулася політичного та культурного тиску Росії – колишньої метрополії, постала перед необхідністю будувати оптимальну державну мовну політику. У період із 1991 до 2004 рр. було прийнято низку законів, які закріпили державний статус української мови та були покликані врегулювати функціонування мов національних меншин у державі.

Джерела та література

1. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. Київ: «Знання» України, 1991. 178 с.
2. Конституція України Розд. I. № 10. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i>
3. Коцюбинський М. Сміх. Київ: Мультимедійне видавництво Стрельбиць, 1923. 19 с.
4. Курас І. Ф. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. Київ: НАН України, 2008. 398 с.
5. Макарець Ю. С. Статус і стан української мови в незалежній Україні: соціолінгвістичний вимір. Київ: ЛАТ&К, 2019. 209 с.

6. Матета О. А. Мовна політика в Україні: національна консолідація чи політичний ризик. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2013. 168 с.
7. Пономарів О. Лексика грецького походження в українській мові. Київ: Просвіта, 2005. 128 с.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови). № v010p710-99 від 14.12.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99>
9. Руда О. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі. Київ: НАН України, Ін-т укр. мови, 2012. 232 с.
10. Становище української мови в 2011 році: аналітичний огляд / підгот. Рух добровольців «Простір свободи». 09.11.2011. 36 с.
11. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941) / авт. вступу Л. Масенко. Чернівці, 1998. 207 с.

Білоус Євген

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СУЧАСНА УКРАЇНА ТА РОСІЙСЬКО-РАДЯНСЬКА СПАДЩИНА: СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: спадщина, міфологія, проєкт.

Keywords: heritage, national mythology, project.

Фактично пострадянську епоху деякою мірою можна вважати продовженням агонії радянської системи, що принесла свої пережитки та відповідні наслідки на багатьох галузях, зокрема й на культурно-соціальному аспекті. Таке явище часто просто відносять до слова «спадщина», або ж більш детально – «історична спадщина». Цим терміном називають сукупність матеріальних та нематеріальних об'єктів, що дає змогу зберегти спогади про певні історичні події, розвиток культури загалом. Вона є важливою складовою національної ідентичності та сприяє збереженню культурної спадщини для майбутніх поколінь [2].

Оскільки значний відсоток українських земель знаходився під російською владою, причому частка осіб українського походження брала участь у формуванні імперії та більшовицької держави, з'являється термін «україножери» – назва людей, що здійснювали агресивну політику щодо українців. Наприклад, такою особою можна назвати Михайла Юзефовича, який сприяв виходу у світ Валуєвського циркуляру та був основним автором Емського указу [3].

Після відновлення незалежності України перед державними керівниками постала основна задача: як будувати державне майбутнє, маючи колоніальне минуле та розчленування загальної території етнічного поширення? Так, власні державні інститути збереглися такі, як і в УРСР, лише злегка перейменовувались та модернізувались, що залишається до сьогодні. До того ж значна частка владних осіб була з різношарових політичних спрямувань, де парламентська більшість належала нелюбовним представникам ліквідованої партії КПРС. А проте,